

The Politics of Skepticism

Joeri Kooimans

Wanneer het zaaien van twijfel wantrouwen oogst

“There is a growing anti-intellectual strain in this country that may be the beginning of the end of our informed democracy. In a free society you can and should think whatever you want [...]. But if you [are wrong] and you have influence, then being wrong becomes being harmful [...].¹

Inleiding

In dit essay zal geprobeerd worden aan te tonen dat scepticisme ofwel bij kan dragen aan onze epistemische plichten, dan wel afbreuk daaraan kan doen en dan in het bijzonder in het politieke domein. Het kan een bijdrage daaraan leveren wanneer het onze kennis vergroot en deze in kan worden gezet om sociaal, politiek wenselijke doelen te behalen. Anderzijds kan het echter averechts werken wanneer we vanuit een sceptische houding geen of een te sterke stellingname innemen, ons oordeel voortdurend opschorten, leidend wellicht tot een laissez fair houding, of politiek-morele onverschilligheid, of wanneer scepsis omslaat in wantrouwen. Vragen die centraal zullen staan is wanneer we epistemologisch gezien een onrechtvaardigheid begaan en dan in het bijzonder met betrekking tot onze plichten als overbrengers en ontvangers van kennis. Welke kritische functie kan het scepticisme in dit geval vervullen? Wanneer is twijfel ten aanzien van degenen waar wij kennis van ontvangen terecht? En wanneer onterecht? Hoe dienen we iemands betrouwbaarheid te bepalen?

Men is het er altijd snel over eens dat we een morele plicht hebben anderen geen schade te berokkenen, maar als het aankomt op het verplicht zijn tot het hebben van bepaalde opvattingen, en het aannemen van bewijs, vinden we dit minder vanzelfsprekend. Maar wat nu als een verkeerde opvatting leidt tot schadelijk gedrag? Blijkt dan niet dat epistemische plichten nauw samenhangen met ethische?²

Politieke opinievorming en wetenschappelijke ongeletterdheid binnen de politiek

Het staat eenieder vrij om (politiek) wat voor geloof dan ook te vormen, maar wat nu als uit dit geloof gevaarlijke opvattingen volgen? En erger, wat als deze opvattingen worden omgezet in politiek beleid of handelen? Wanneer dit gevaar optreedt, zal worden betoogd, hebben we de epistemische plicht dergelijke opvattingen te contesteren, zeker wanneer deze op (empirische) onwaarheden berusten. Onwetende en wetenschappelijk ongeletterde of zich van de wetenschap niets aantrekkende politici kunnen dan, zonder daar wellicht erg in te hebben, een gevaar vormen voor het collectieve welzijn. Het is dit laatste punt waar nu eerst aandacht aan zal worden geschonken.

We zullen met het oog op bovenstaande een politieke opvatting gevaarlijk noemen wanneer deze het welzijn van mensen actief schaadt, dan wel leidt tot nalatigheid als het gaat om het bestrijden of voorkomen van existentiële risico's, wat op diens beurt weer schade kan berokkenen aan burgers. Om dit argument kracht bij te zetten, volgt hieronder een voorbeeld. Stel nu er breekt een virus uit die epidemiologische proporties aanneemt. Een aantal wetenschappers vanuit de medische wereld, (micro)biologie en epidemiologie afkomstig vanuit verschillende universiteiten en onderzoekscentra zamelt zich bijeen op een congres van de Verenigde Naties om dit virus te bestrijden en verdere verspreiding te voorkomen. Vervolgens adviseren zij politici over hoe nu te handelen. De politici aan de ontvangende kant van deze informatie echter, zijn van de - door scepsis ingegeven - politieke

---

¹ Neill DeGrasse Tyson in 'The Nightly Show', terug te kijken via:

<https://www.youtube.com/watch?v=XHBZkek8OSU>

² Vgl. Stapleford, 2012, p. 162

opvatting dat wetenschappers niet te vertrouwen zijn en bovendien waarschijnlijk ook nog eens betrokken bij een complot met als doel dit virus te verspreiden. De politici zullen derhalve al het advies dat de wetenschappers leveren in de wind slaan en zelf een plan bedenken, die mogelijk nodeloos inefficiënt en misschien zelfs gevaarlijk is.

Gelukkig is iets dergelijks zelden voorgekomen. Echter zien we dit op een heel ander vlak volgens de populaire wetenschapper Bill Nye wel gebeuren: de ontkenning van klimaatopwarming, een mogelijk niet kleiner existentieel risico dan pandemieën.³ Wetenschappelijke ongeletterdheid, en een algehele antipathie ten aanzien van de wetenschap, zo stelt Nye, kan leiden tot onverstandige besluiten: zoals bezuinigingen op 'The Centre of Disease Control' en een gebrek aan bereidwilligheid klimaatwetenschappers serieus te nemen en daar politiek naar te handelen. Hij stelt vast dat scepsis naar en het wantrouwen in de wetenschap onder Amerikaanse burgers wijdverspreid is. Niet helemaal onterecht, begrijpt hij ook, wanneer we in het verleden hebben gezien dat wetenschappers niet moreel onbevlekt zijn en zich wel eens hebben laten omkopen, zoals Harvard door de suikerindustrie. En toch gelooft hij dat het negeren van de wetenschap door politici gevaarlijk is. Het is immers de wetenschap die, ondanks haar fouten, bij kan dragen aan sociaal, maatschappelijke vooruitgang. We moeten daarom toch wat vertrouwen opbrengen, en niet blind scepticisme aanhangen, aldus Nye.⁴

De (onbedoelde) schadelijkheid van sceptische onwetenschappelijkheid in de politiek

Het is deze vorm van blind scepticisme die we in deze paragraaf verder zullen problematiseren. We hebben hierboven gezien dat ongebreidelde sceptische onwetenschappelijkheid politici kan aanzetten tot gevaarlijke handelingen, of juist een gebrek daaraan: nalatigheid. Het is op dit gebied dat een specifieke inzet van scepticisme schadelijke gevolgen kan hebben. Wanneer burgers een anti-wetenschappelijke sceptische houding hebben en daarmee politici in het zadel hijsen die eenzelfde scepticisme aan de dag leggen, zal dit weinig bevorderlijk zijn voor het bestrijden van problemen die wetenschappelijke inzichten vereisen. Dit is bij uitstek het geval op het vlak van zogeheten existentiële risico' zoals klimaatopwarming, de gevaren van kunstmatige intelligentie, pandemieën, dreiging van nucleaire catastrofes, of andere kwesties.⁵

De vorm van scepticisme die ik in dit verband als zeer negatief beschouw, lijkt het gevolg van een voorwetenschappelijke gemakzucht.⁶ Deze gemakzucht, of zelfs een sterke antipathie ten aanzien van de wetenschap zien we ook terug in het politieke domein. Sommige politici en anderen met hen verschuilen zich dan achter een sceptische houding á la: *we weten het niet* (in casu: we weten nu eenmaal niet of klimaatopwarming echt is, dus omarmen een *laissez fair* houding) en schorten maar hun oordeel op, of vormen er een die rechtvaardigt tegen de wetenschappelijke consensus in te handelen, zoals dus ook op het vlak van klimaatopwarming, waarover zelfs moedwillig ongebreideld scepticisme wordt gezaaid.⁷

De politici stellen zich sceptisch en antiautoritair op ten aanzien van de wetenschap en doen dit door de onvermijdelijkheid van de onwetendheid te beschrijven met betrekking tot klimaatopwarming.⁸ Deze negatieve kijk op de mogelijkheden voor het verkrijgen van kennis en vooruitgang daarin, staat het daadwerkelijk verkrijgen daarvan en vooruitgang daarin direct in de

---

³ Bill Nye in: *From Ebola to Climate Change, Science Illiterate Leaders Endanger Us All*, te lezen via: <http://bigthink.com/videos/bill-nye-on-science-literacy-and-elected-officials>

⁴ Idem

⁵ Een instituut dat zich hiermee onder andere bezighoudt is 'The Future of Humanity Institute' aan de universiteit van Oxford. Zie: <http://www.existential-risk.org/>

⁶ Van Ruler in de Mey, 2015, p. 90

⁷ Zie hiervoor de documentaire 'Merchants of Doubt' via: <https://www.youtube.com/watch?v=pDgJ0eEbdng>

⁸ Vgl. Van Ruler, in de Mey, 2015, p. 88

weg. Dit wijst op enige naïviteit als gevolg van het *we weten niets*.⁹ Een alternatief zou kunnen zijn, om deze twijfel aan klimaatwetenschappers aanleiding te laten vormen voor een wetenschappelijke interesse, op zoek gaand naar andere verklaringen: “om de verwondering [...] aan te vullen met een onderzoeksvraag.”¹⁰ Dit is een verwondering die bij specifieke politici helaas ontbreekt, men gaat onproblematisch uit van het eigen gelijk en er wordt geweigerd te luisteren naar afwijkende opvattingen, in dit geval die van wetenschappers. Hun betrouwbaarheid wordt soms zelfs moedwillig gecontesteerd. Laat staan dat men bereid is een eigen onderzoeksvraag te formuleren. Omdat dit potentieel schadelijk is voor het welzijn van mensen, wijst dit mijns inziens op een duidelijke schending van onze epistemische plichten, en dan in het bijzonder het in ogenschouw nemen van bewijs.¹¹ Het is ook hier waar we zien dat epistemische plichten samenhangen met ethische.

Epistemische onrechtvaardigheid als gevolg van onredelijke twijfel

Wanneer de betrouwbaarheid van iemand met afwijkende opvattingen (ten onrechte) in twijfel wordt getrokken, draagt dit het gevaar in zich van een andere vorm van epistemische onrechtvaardigheid. Deze onrechtvaardigheid begaan wij wanneer we iemand schade in diens capaciteit als drager en overbrenger van kennis.¹² Een politicus die door diens anti-wetenschappelijke scepsis een klimaatwetenschapper onbetrouwbaar of ongeloofwaardig noemt, respecteert deze dan niet als iemand in staat zijnde tot het hebben van ware kennis en het vermogen deze over te dragen. Het is hier waar we bij uitstek volgens Miranda Fricker zien dat epistemisch vertrouwen samenhangt met machtsrelaties en dat iemand sociaal gezien benadeeld kan worden door een weigering naar diegene epistemisch vertrouwen op te brengen.¹³ In de volgende twee paragrafen wordt deze vorm van epistemische onrechtvaardigheid verder onder de loep genomen, waarvoor een aantal oplossingen zullen worden voorgesteld, in de hoop een voorstel te doen om het epistemisch handelen van politici rationeler en rechtvaardiger te maken.¹⁴

Wanneer iemands betrouwbaarheid op grond van diens achtergrond (ethniciteit, sekse beroep, politieke voorkeur, andere affiliaties) in twijfel wordt getrokken, is identiteitsmacht aan het werk, voortvloeiend uit of resulterend in opvattingen die (gaan) leven in onze collectieve sociale, imaginaire orde.¹⁵ Hieruit volgt wat Fricker noemt een onrecht ten aanzien van iemands (capaciteiten tot het leveren van) getuigenis. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer een politicus stelt dat (klimaat)wetenschappers niet te vertrouwen zijn, omdat de wetenschappelijke praxis als zodanig verdacht is, of omdat (klimaat)wetenschappers verondersteld worden louter bepaalde wetenschappelijke inzichten verspreiden ten behoeve van hun eigen belangen of politieke agenda, wat voor hen vervolgens scepsis ten aanzien van de klimaatopwarming alleen maar versterkt.¹⁶ Wordt deze aanname door genoeg mensen verondersteld en omarmd, is een collectieve opvatting over zowel de onbetrouwbaarheid van wetenschappers, als collectieve scepsis ten aanzien van klimaatopwarming geboren.¹⁷

Een voorbeeld die Fricker zelf noemt is de opvatting verspreiden en versterken dat vrouwen niet rationeel zijn, en louter op basis van intuïties redeneren en handelen en dat we hetgeen vrouwen zeggen dus altijd met een grote dosis scepsis moeten benaderen. Deze bevooroordeelde

---

⁹ Idem, pp. 88 - 9

¹⁰ Idem, p. 90

¹¹ Stapleford, 2012, p. 148 & Fricker, 2010, p. 90

¹² Fricker, 2010, p. 1 & pp. 4 - 5

¹³ Idem, p. 2

¹⁴ Idem, p. 4

¹⁵ Idem, p. 14

¹⁶ Vgl. weer noot 7

¹⁷ Dat dit werkelijk het geval dreigt te worden, lezen we hier:

http://e360.yale.edu/feature/how_the_attack_on_science_is_becoming_global_contagion/3039/

stereotypering wordt volgens haar gevaarlijk wanneer deze richtinggevend wordt voor ons handelen ten aanzien van de mensen die we een verminderde mate van betrouwbaarheid toeschrijven.¹⁸ Het tweede gevaar dat optreedt is dat wanneer we mensen op dergelijke wijze behandelen, we deze bijgevolg uitsluiten van onze epistemische gemeenschap, met als bijkomend risico dat we kennis mislopen.¹⁹ Vooroordelen vormen zo een direct obstakel voor waarheidsvinding, door bepaalde waarheden te blokkeren, of de circulatie van kritische ideeën tegen te gaan. Dit wijst ook op een zekere onvrijheid binnen onze collectieve spreekcontext, omdat er direct verstommen van partijen bij komt kijken.²⁰ Politici, in hun weigering de van hun afwijkende opvattingen serieus te nemen – dit geval die van klimaatwetenschappers – resulteert dus in een kennisgebrek. Dit wijst op wat Fricker noemt een vorm van epistemische arrogantie.²¹

Er vallen ook andere voorbeelden hiervan te noemen. We zouden kunnen stellen dat dit effect ook optreedt bij het hedendaagse ‘Zwarte-Pieten-debat’ waarbij de verdedigers van de traditie de tegenstanders ervan weigeren serieus te nemen, louter omdat ze niet zouden behoren tot ‘de Nederlandse’ cultuur en niet het ‘recht’ zouden hebben de Nederlandse tradities ‘geweld’ aan te doen. Fricker zou stellen dat we als gevolg hiervan waardevolle informatie zullen missen over het sociale en psychische leed dat zich voltrekt, en de redenen die daarachter zitten. Bovendien blijkt hieruit een vorm van onderdrukking vanuit een machtige meerderheid, ten aanzien van een gemarginaliseerde minderheid, door ze te ondermijnen in hun capaciteiten voor het beschikken over en overdragen van kennis.²² Dit kan als gevolg hebben dat zij zelfs gaan twijfelen aan hun intellectuele capaciteiten.²³

Er zijn dus vooroordelen aan het werk die onze percepties van een spreker bepalen en ons daarom de betrouwbaarheid van zekere sprekers ten onrechte doen betwijfelen, wat als gevolg heeft dat het op den duur het redeneren en handelen van het aan wantrouwen onderworpen subject zal gaan bepalen.²⁴ Het kan bijvoorbeeld zijn dat een klimaatwetenschapper het opgeeft diens bevindingen in de media openbaar te maken, uit angst dat hij zal worden verstomd door machtige en rijke klimaatontkenners. Laatstgenoemden oefenen dus mogelijk macht uit op wat de klimaatwetenschapper in kwestie zegt of doet.²⁵

Corrigeren voor stereotyperende vooroordelen

Tegenover de hierboven geproblematiseerde epistemische arrogantie, kunnen we een door een positieve toepassing van scepsis ingegeven bescheidener houding exploreren. We zagen hierboven hoe een cynische, macht beladen uitbuiting optreedt van bevooroordeelde stereotyperingen.²⁶ Hoe kunnen we scepsis inzetten om correctief te handelen ten aanzien van deze stereotyperingen?

Deze epistemische bevooroordeeldheid is vaak ook het gevolg van het verzuim empirisch bewijs die daar tegenin pleiten serieus te nemen, immers, vaak genoeg blijkt dat er geen enkele grond is om iemand van een andere etniciteit, sekse of politieke geaardheid louter op grond daarvan niet serieus te nemen.²⁷

Volgens Fricker vereist dit correctieve handelen een zekere vorm van zelfbewustzijn, een vorm van

---

¹⁸ Idem, p. 15

¹⁹ Idem, p. 17

²⁰ Idem, p. 17 & p. 43

²¹ Idem, p. 20

²² Idem, p. 44

²³ Idem, p. 47

²⁴ Idem, pp. 25 - 9

²⁵ Vgl. noot 7

²⁶ Vgl. Fricker, 2010, p. 89

²⁷ Idem, p. 33

altherheid.²⁸ Kritische scepsis, waar hierboven alleen gericht naar degenen die sommige politici stereotyperen vanwege of nadat hun betrouwbaarheid in twijfel zijn getrokken, zouden we dit als een oproep kunnen zien zelfkritisch te worden: sceptisch te worden naar de inhoud en grond van onze eigen opvattingen, en in deze context in het bijzonder onze houding als toehoorders van sprekers die andere opvattingen uitdragen dan de onze. Dit is dan ook precies waar we met name politici van de soort zoals hierboven beschreven toe zouden kunnen oproepen. Om het mogelijke verlies van kennis tegen te gaan, en om juist daarentegen onze kennis te vergroten, stelt Fricker met James Montmarquet voor dat we een vorm van onpartijdigheid moeten cultiveren en de intellectuele moed zouden moeten opbrengen om alternatieven te exploreren, vooral ten aanzien van populaire opvattingen (zoals nu anti-wetenschappelijke scepsis ten aanzien van klimaatopwarming populair is), maar ook die van onszelf, om zo epistemisch bescheidener te worden.²⁹ Dit is bij uitstek waar scepticisme om de hoek kan komen kijken, daar deze ons voorbeelden verschaft van sceptische alternatieven en hoe deze bij uitstek zekerheden kunnen ondermijnen. Dit past bij de kritische open houding die Fricker voorstelt.³⁰

Bayesiaans contesteren van betrouwbaarheid

Fricker doet hier een goed voorstel, maar geeft ons geen advies over hoe we de hierboven geproblematiseerde politici zouden moeten contesteren, het gaat vooral om hoe wij zelf zelfkritisch kunnen worden. Een stereotype bevooroordeeld inzetten kan inderdaad problematische gevolgen hebben, maar kunnen wij deze niet ook inzetten om de geloofwaardigheid van een spreker met recht sceptisch te benaderen? Het sociaal categoriseren van mensen zou immers ook kunnen helpen om getuigenissen op hun waarde te beoordelen.³¹

Neem nu weer het voorbeeld van klimaatontkenners. Dit zijn, zoals we in de documentaire 'Merchants of Doubt' hebben kunnen zien vaak mensen die gezeteld zijn in rechtse denktanks, betaald en gesponsord door de fossiele brandstoffenindustrie. Stel nu dat wij deze mensen stereotyperen als zijnde libertarische republikeinen met een antipathie ten aanzien van overheidsingrijpen vanwege klimaatopwarming en vanuit commerciële belangen handelend. En stel nu dat we vanuit die stereotypering datgene wat zij beweren over klimaatopwarming in twijfel trekken, is hier dan identiteitsmacht aan het werk? Of hebben we nu oprechte sceptische twijfel die we handig zouden kunnen inzetten?

We zouden, met het oog op bovenstaande vragen, de context kunnen laten bepalen of iemand gelooft moet worden of niet. Dit kan door achtergrondchecks te doen ten aanzien van degenen die een bewering doen³², en dan niet op bevooroordeelde wijze, maar rationeel. Een soort theoriegebonden waarneming van personen des aanzien en hun getuigenissen zou dan kunnen worden gehanteerd. Om dit rationeel te doen, en niet bevooroordeeld, zou kunnen worden voorgesteld om leermechanismen in onze epistemische gevoeligheid te verdisconteren.³³ Dit zou op Bayesiaanse wijze kunnen. Stel we hebben een hypothese over de betrouwbaarheid van de persoon die een getuigenis naar ons doet, laten we zeggen, het al dan niet bestaan van klimaatopwarming. $P(h)$ is dan de hypothese over de waarschijnlijkheid dat iemand de waarheid hierover spreekt. Laten we in dit geval zeggen, de hypothese h dat iemand wellicht liegt over klimaatopwarming. Stel nu dat er informatie binnenkomt over de betrouwbaarheid van een spreker e , het bewijs, laten we zeggen, dat degene die de getuigenis geeft er belang bij heeft de klimaatopwarming te ontkennen, omdat

---

²⁸ Idem, p. 38

²⁹ Idem, p. 49

³⁰ Idem, p. 84

³¹ Vgl Fricker, 2010, p. 32

³² Idem, p. 71

³³ Idem, p. 69

diegene daar een flinke smak geld voor vangt. De waarschijnlijkheid dat diegene de waarheid spreekt, achten we bij binnenkomst van deze informatie dan terecht kleiner. Aldus Bayes' beroemde $P(h/e)$ toegepast op de geloofwaardigheid van sprekers.³⁴ Dit mechanisme kan ons vervolgens helpen om goede van slechte informanten te onderscheiden en te beoordelen welke kennis betrouwbaar is en ons epistemologisch verrijkt, en welke kennis onjuist is.³⁵

Conclusie

In dit essay is de gedachte naar voren gebracht dat scepticisme binnen het politieke domein ofwel een schadelijke, dan wel heilzame werking kan hebben. In het bijzonder is gekeken naar de gevaren van anti-wetenschappelijke scepsis van politici. Gesteld is dat dit potentieel schadelijk is voor het welzijn van burgers. Immers, wanneer politici existentiële risico's vanuit een anti-wetenschappelijke scepsis of bias niet serieus nemen, kan dit schadelijke effecten sorteren voor het welzijn van hun burgers. Dit betreft daarom zowel een schending van epistemische, als ethische plichten.

Een tweede epistemische vorm van onrechtvaardigheid die hier nauw mee samenhangt, is de systematische weigering van sommige politici mensen met van hun afwijkende opvattingen serieus te nemen, met als voorbeeld klimaatwetenschappers. Vanuit stereotyperende vooroordelen ten aanzien van laatstgenoemde, worden klimaatwetenschappers verstomd. Een bijkomend risico is dat men (wellicht cruciale) kennis misloopt. Dit is in dit essay aangeduid als een negatieve inzet van het scepticisme.

Een positieve inzet die daar tegenover is gesteld, is er een die Bayesiaans gezien wat rationeler van aard is. Ondersteld is dat rationeel ingezette twijfel ten aanzien van de betrouwbaarheid van sprekers ook kan helpen om onware kennis te contesteren.

De hoop is nu dat politici voorgestelde leermechanismen zullen omarmen en corrigeren voor hun stereotyperende vooroordelen om het verkrijgen van kennis niet langer in de weg te staan, maar daar juist open en kritisch de weg voor vrij te plaveiden, opdat ze hiernaar ook zullen handelen, op weg naar een geïnformeerde democratie.

---

³⁴ Vgl. Smith, 2003, pp. 203 - 5

³⁵ Fricker, 2010, p. 114 & pp. 129 - 30

Geraadpleegde literatuur

Fricker, M. (2010). *Epistemic Injustice. Power & the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press

Mey, de, T. (2015). *Het Nadeel van de Zekerheid*. Rotterdam: Lemniscaat

Smith, P.G. (2003). *Theory and Reality. An introduction to the philosophy of science*. Chicago & London: The University of Chicago Press

Stapleford, S. (2012). *Epistemic Duties and Failure to Understand One's Evidence*. Verkregen op 28-09-2016 van: <http://w3.stu.ca/stu/sites/faculty/stapleford/documents/EDFUE-pdf.pdf>